

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

בענין חשש שהתעורר לביה"ד

האם עדיף לא לחקור ולהתיר

או שמצוה על בית הדין להגיע לחקר האמת, גם אם יתברר האיסור

תיק יוחסין מס' 196-תש"ס

נושא הדיון

הופיע לפנינו מר א' ואמו, עולים מבוכרה, לצורך אישור יוחסין לנישואין, והציגו מסמכים. בחקירת היהדות הגיע בית הדין למסקנה שהם יהודים. מעיון במסמכים התברר לבית הדין שלפני שהאמא נישאה לאביו של מר א' בחו"ק, היא היתה נשואה בעבר לבעל אחר והתגרשה ממנו. בית הדין שאל את האמא האם הראשון היה יהודי וכיצד נישאה לו, והיא השיבה שהראשון היה יהודי והנישואין היו כדמו"י. היא נשאלה כיצד התגרשה ממנו, והיא סיפרה שבמעמד הבעל, נתן נתן לה הרב את הניר עליו רשם את הגירושין. כידוע, קיימים חששות רציניים בדבר כשרות הגיטין שנעשו בכוכרה בעשרות השנים האחרונות, מכיון שבמקומות אלה לא היו בנמצא רבנים שידעו בטיב גיטין, ומאידך, הקדושין נעשו בדרך כלל עפ"י שני עדים כשרים. במקרה שלפנינו עולה חשש מוחשי של רב עם הארץ שכתב ונתן את הגט לאשה במעמד הבעל, שכנראה לא ידע שקיים בגט דין נתינה מידו לידה, וסביר לחשוש שגם דינים אחרים של גט הוא לא ידע. האשה הופנתה להמשך בירור בבית הדין האיזורי בירושלים (המוסמך מטעם החוק להתיר או לאסור), ואותו ב"ד התלונן על בית דין זה שחקר וחיטט יותר מדאי בכשרות הגט, ובכך מנע ממנו להכשיר את הגט. לטענתם אילו לא היה בית הדין חוקר על הגט והיה מסתפק בשאלה: "האם התגרשת בגט מבעל ראשון", והיא היתה משיבה "כן", היה בית הדין פוסק להתיר, שכן היא נאמנת להכשיר מדין הפה שאסר הוא הפה שהתיר. אך החקירה המיותרת עוררה שאלות על כשרות הגט.

השאלות לדיון

א. האם נאמר דין הפה שאסר הוא הפה שהתיר לאחר שהיה חשש איסור לבי"ד גם בלי דבריו, אלא על סמך עדות של נכרים.

ב. כשיש חשש לכשרות גט, האם יש לחקור עליו או לשתוק.

ג. מצב הניטין בעשרות השנים האחרונות בבוכרה.

תשובה

א. מקור הדין של "הפה שאסר" הוא צמסנה כתובות כז א': האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרושה אני נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר - שאלו רלחה היתה שותקת (רש"י על הרי"ף) - ואם יש עדים שהיתה א"א והיא אומרת גרושה אני אינה נאמנת. ופירש המאירי שם כגון שלא היתה בחזקת א"א, או כשנולדה כאן ולא שמעו עליה שנתקדשה, או שצאה ממקום אחר ולא ראינו בעל הולך וצא עמה.

ובסיפא דמסנה שם: אמרה נשציתי וטהורה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, ואם יש עדים שנשצית והיא אמרה טהורה אני אינה נאמנת. ובגמ' שם כג א': אישתציינ דמר שמואל ואסקינהו לארעא דישראל, אוקמן לשציינהו מאצראי ועיילי לצי מדרשא דר' חנינא הא אמרה נשציתי וטהורה אני והא אמרה נשציתי וטהורה אני, שרינהו. סוף על שצויינהו. אמר ר' חנינא בן דמוריינ אינון, איגלאי מילתא דצנתיה דמר שמואל הויין. ופרש"י אוקמינהו לשצויינהו אצראי, שלא יבואו לפני צי"ד ולא ידעו צי"ד שהן שצויות אלא עפ"י עלמן ויתירום.

מבואר בגמ' שאם לפני שנכנסו צנתיה דמר שמואל לצי"ד, היו השצאים נכנסים לצי"ד ומספרים שצבו אותן, אע"פ שהשצי עלמו אינו אוסר אלא רק משום ספק שמא נבעלו בשצי, ועדות השצאים אינה עדות כשרה, וגם אינה עדות על האיסור עלמו, מ"מ היו צנתיה דמר שמואל מאצדות את הפה שאסר.

ואף צנידון דידן שדבר נישואיה לבעל קודם נתבררו לבית הדין עפ"י מסמכים שהליגה, אע"פ שמסמכים אינם עדות גמורה, וגם אינם מעידים באופן הברור שהיתה א"א, שהרי באותם מסמכים לא נאמר שהראשון היה יהודי, ויתכן שהיה נכרי, וגם אם היה יהודי, לא נאמר שהתגרשה ממנו שלא כדין, ויתכן שהתגרשה ממנו כדין, מ"מ כבר אצדה את כח הפה שאסר, כמו בשצויה שהקדימו אותה השצאים צי"ד, והטעם משום דשוצ היא אינה בגדר של "לא ראינו בעל הולך וצא עמה", כיון שהמסמכים מעידים שהיתה נשואה לבעל אחר, ואילו היתה שותקת, לא היתה יולאת מדי ספק א"א של הראשון, צמיוחד לאור החשש שקיים ביהודי מדינה זו, וממילא אין להאמינה באומרה גרושה אני מדין הפה שאסר.

ב. כתב צשו"ת מהרי"ק שורש לו אות ב: וע"ד שהטילו חרם שלא להוציא לעז על הגט וכו', לא תקן הגאון ר"ת אלא בדרך הולאת לעז צמילתא דלא פסיקא או שצא לקנטר ולפגום ואומר שהגט פסול, אצל ת"ח שרואה בגט א' פסול, פשיטא ופשיטא דצוה לא דבר ר"ת, דאדרבא מחוייב הוא לשאול ע"ז מפי הגדולים כדי לאפרושי מאיסורא, וזה דבר פשוט עד כי אין צריך להאריך צו כלל. עכ"ל.

וכתב בשדי חמד ח"ו מערכת גט סי' א אות כט בשם תשובת שמואל די"ד ע"א: מצוהר בתשובות רמ"א דהעלו כל גדולי המורים למסקנא דכל מי שידע איזה סברא נגד הכשר הגט מחוייב להגיד אף אחר הנתינה ואם מעלים עינו ושותק עתיד ליתן את הדין וגדול עונו מנשוא.

ג. בעדות שמסר אב"ד מציה"ד האיזורי בירושלים בציה"ד לממונות תיק מס' 340-נז (עמ' י) אמר העד: "כל יהודי בזכרה, אם לא הרצ ילחק זילצר היו כולם מאה אחוז ממזרים. אין להם רבנים, הם כותבים שהאשה הזאת התגרשה והיא אמרה בפני נכתב, ודינא דמלכותא דינא".

ובתיק צירור יהדות מס' 70נ"ט מצית הדין בצאר שבע הוצא בתוך הפרוטוקול תיאור החקירה דלהלן: "הרצ ענה לשאלות בית הדין. ש. היכן למדת לחתן ולגרש כדת משה וישראל. ת. למדתי במשך כשנה וחצי במוסקבה אלל הרצ שייצין, לאחר שקבלתי סטופנדיה מצית הכנסת שם ללימודים אלה. אללו למדתי לקדש ולגרש וגם שחיטה. ש. כיצד מקדשים אשה. ת. החתן קנה את הכלה במטבע של 20 פרוטות והכלה שצרה את הכוס מתחת החופה. ש. האם החתן אומר משהו לכלה בזמן שקונה אותה. ת. לא. ש. כיצד מגרשים. ת. היתי כותב גט בנואה של אווז בכתיבה מימין לשמאל, אחרי שרטוט, בגט רשמתי את שם הצעל ושם אביו ואת שם האשה ושם אביה, בגט היה כתוב שהצעל והאשה אינם רואים עוד להיות נשואים זל"ז והם מותרים, לאחר הכתיבה חתכתי את הגט חיתוך שתי וערב וזרקתי אותו לפח, אח"כ נתתי לאשה כתב על התרתה. ש. האם הצעל מסר את הגט ליד האשה. ת. לא, אני כתבתי וקרעתי אותו ללא מסירה. ש. כיצד ידעת מה לכתוב בגט. ת. הייתי מעתיק משטר שהיה לפני. ש. מה היית עושה בשחיטה. ת. שוחטים את הבהמה ומניחים אותה שלשה ימים כדי שיזוב ממנה הדם ואח"כ מותר לאכול אותה".

ומכיון שידוע מהרבה גיטין שנעשו בצוכרה צעשרות השנים האחרונות שנעשו בפסול מחוסר ידיעת ההלכות, ובנידון דידן התעורר חשש דומה אחרי שהאשה הודתה שקבלה הגט מיד הרצ ולא מיד הצעל, למרות שהצעל היה נוכח בזמן המסירה, בודאי מלוא לעורר ולשאול מפי הגדולים כדי לאפרושי מאיסורא, וכמש"כ המהרי"ק. ואע"פ שאינו אלל ספק איסור ולא ודאי, מלוא על צי"ד לחקור ולדרוש ולגלות לד של היתר, ואם לא יימלא היתר אין לחשוש מלאסור הילדים שילדה מצעלים אחרים, לכל הפחות באיסור מדרבנן של ספק ממזרים.

מסקנה

כשקיים חשש עפ"י מסמכים שהאשה היתה נשואה בעבר לאיש אחר, אין לאשה "הפה שאסר" כדי להאמין לה שהתגרשה מאותו בעל כדמו"י. וע"כ מצוה על בית הדין לחקור ולדרוש כיצד התגרשה.